
ROMANJE NA ŠMARNO GORO

Darko Knez

139

IZVLEČEK

Romarska cerkev na Šmarni gori sodi med najstarejše in med pomembnejše božje poti na Slovenskem, čeprav so poglavitno romarsko dejavnost sedaj zamenjale turistične, izletniške, rekreativne, športne, učne in morda še kakšne dejavnosti. Poudarek raziskave je romanje k Roženovski Materi božji na Šmarni gori predvsem v 19. stoletju. Baročno cerkev na Šmarni gori, ki sodi v sam vrh naše spomeniške posesti, uvrščamo med gorske božje poti, in sem so predvsem romali verniki iz bližnjih krajev.

ABSTRACT

The pilgrimage church on Mt. Šmarna gora is among the oldest and most important places of pilgrimage, though nowadays more people climb the mountain for the sake of tourism, recreation, sports, education and the like than for a pilgrimage. The emphasis of this research is on the pilgrimage to the Madonna of the Rosary on Šmarna gora in the 19th century. The baroque church on Šmarna gora, one of the peaks of Slovene memorial heritage, and is mainly visited by worshippers from nearby.

SPLOŠNI ORIS

Šmarna gora stoji na obširni gorenjski ravnini severozahodno od Ljubljane. Dviga se brez povezave z drugimi gorami tik ob Savi v obliki dvojne piramide in je na vse strani precej strmo padajoča.

Ima dva vrhova. Vzhodni, z božjepotno cerkvijo Roženvske Matere božje, je visok 671 m, zahodni vrh, Grmada (ker je služil za zažiganje grmad v času, ko so v naše kraje zahajali Turki), pa 675 m. Od vznožja do vrha gore se pride približno v 45 minutah. Na znamenitejših krajih so postavljeni kipi ali znamenja, ki opominjajo romarja, da je na pravi poti.

Šmarno goro so prebivalci okolice imenovali in jo navadno še vedno imenujejo le Gora. Ime Šmarna gora je nastalo iz Sv. Marijine gore, vrh je dobil ime šele potem, ko so na njem postavili (zgradili) prvo svetišče (cerkev ali kapelo), posvečeno preblaženi devici Mariji. Fran Orožen trdi, da se je ta gora nekaj imenovala Holm.¹ Najbrž je iz tega imena

¹ Fran Orožen, Vojvodina Kranjska, I., str. 60.

nastalo tudi nemško ime, ki ga najdemo v starih listinah, namreč: Cholmberg,² in iz tega, a šele pozneje, Kallenberg. Nemcem, ali vsaj tistim, ki so pisali nemške listine, je bilo že zelo zgodaj znano slovensko ime Šmarna ali Marijina gora, saj že v listini iz leta 1216 beremo ime Marienberg.

Ob vznožju Šmarne gore je več vasi.

Prva je Šmartno pod Šmarno goro, kjer so imeli nekdanje pečnice, v katerih so žgali lonce.³ Ob južnem robu Šmarne gore je vas Tacen, kjer je na začetku tega stoletja bilo sedem sodarskih mojstrov, ki so imeli svojo sodarsko zadrugo. Dokler ni bilo železnice, so tu izdelovali zelo veliko sodov in barigelj, ki so jih pošiljali po Savi navzdol.⁴ Na zahodni strani Grmade je vas Vikrče. Na severu je vas Zavrh, kjer je bil 6.7.1845 rojen turistom in glasbenikom dobro znani »triglavski župnik« Jakob Aljaž; njegov oče je bil mnogo let ključar cerkve na Šmarni gori.

140

Ob južnem robu Šmarne gore se od zahoda proti vzhodu vije naša največja reka Sava. Za šmarnogorske izletnike in romarje, ki prihajajo od ljubljanske strani, je najvažnejši prehod čez Savo tacenski most. Nekoč tu ni bilo mostu; ljudi, živino in blago so čez Savo prevažali brodniki. Leta 1569 je bil tacenski brod inkorporiran (priključen) davčnemu uradu v Ljubljani,⁵ torej je bila to državna last in plačila za prevoz so se stekala v državno blagajno. Nekateri pa so kljub temu imeli razne ugodnosti. Nadvojvoda Karel je dne 11. 12. 1569 dovolil smledniškemu graščaku Egkhu brezplačen prevoz zanj, za njegovo služinčad in za žito, če ga je prodal v Ljubljano.⁶ Vodiški župnik je moral dati brodarjem letno en star⁷ mešanega žita ter ob žegnanju in za god sv. Marije jesti in vsakemu en polič⁸ vina.⁹ V poznejših zapiskih vodiškega župniškega arhiva (1804-1809) pa je zapisano, da je moral dajati župnik tacenskim brodnikom »ob spravljanju bire« obed, sestavljen iz goveje juhe, treh funtov¹⁰ govejega mesa, zelja, kaše na juhi, treh bokalov¹¹ vina in za 12 soldov soržičnega kruha. Poleg tega so dobili še 2 mernika¹² rži in 2 mernika prosa. Kako so plačevali prevoznino podložni kmetje, ni znano.

Leta 1844 je napravil smledniški graščak baron Frančišek Lazarini v Tacnu lesen

2 Župnijski arhiv, listina z dne 17.4.1314, druga leta 1393, in tretja iz leta 1456.

3 Novice, 1878, str. 177.

4 Novice, 1878, str. 177.

5 Dem Aufschlagagamte in Laibach incorporiert.

6 Mittheilungen des Musealvereines, 1896, str. 136.

7 En STAR je 106-110 l. (Povzeto po Sever Martin, Prispevki k zgodovini meroslovja na Slovenskem, Ljubljana 1988).

8 Po Vilfan Sergiju v Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (16.-19. stoletje), Zgodovinski časopis VIII, str. 85, Ljubljana 1954, meri en POLIČ od 16. stoletja do srede 18. stoletja 0.827 litra, od srede 18. stoletja pa do 1876 meri en POLIČ 0.707 litra.

9 Manuale 1682 v župnijskem arhivu.

10 En FUNT je 560 g. (Povzeto po Škiljan Maja, Stare mjere, Povjestni muzej Hrvatske, Zagreb 1975).

11 En BOKAL je 1.414 l. (Povzeto po Sever Martin, Prispevki k zgodovini meroslovja na Slovenskem, Slovensko društvo za merilno in procesno tehniko, Ljubljana 1988).

12 Merniki so bili različni; Po Sever Martinu v Prispevki za zgodovino meroslovja na Slovenskem, Slovensko društvo za merilno in procesno tehniko, Ljubljana 1988 je bil en MERNIK 30.5 litra; po Vilfan Sergiju v Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (16.-19. stoletje), Zgodovinski časopis VIII, Ljubljana 1954, je v 15. stoletju en MERNIK približno 22.5 litra, v 19. stoletju pa je en MERNIK tudi 30.75 litra.

most, ki ga je imenoval Marijin most.¹³

Za njega je po odloku iz 24.12.1840 smel pobirati mostnino (dovoljenje mu je dala dvorna pisarna), in sicer: od vpreženega ali nevpreženega velikega živinčeta (vol, konj...) po 6 krajcarjev, od malega živinčeta (ovce...) po 1 krajcar¹⁴ in od posameznega človeka, ki je šel peš čez most, tudi po 1 krajcar.¹⁵

Ko je leta 1848 ustava odpravila podložnost kmetov, tlako in desetino, so se začeli nekateri kmetje upirati plačevanju mostnine. Ranili so baronovega mostninarja, pometali nekaj mostnic v Savo in grozili z napadom na smledniško graščino. Graščak in uradništvo so zaradi tega (in zaradi strahu) prosili v Ljubljani za vojaško pomoč, ta je takoj prišla in ostala v Smledniku do 3.4.1848.¹⁶

Glavna dohoda na vrh Šmarne gore sta dva: prvi iz Tacna, ki je tudi običajna romarska pot za tiste, ki prihajajo na Goro z južne strani, in drugi iz Zavrha, ki se pri šmarnogorskem sedlu združi s prej omenjeno romarsko potjo. Ker je ta pot precej položnejša, so po njej dovažali bolnike na božjo pot k šmarnogorski Materi božji,¹⁷ pa tudi vse težje reči (napr. Samassove zvonove); opeko ali kaj podobnega pa so ljudje na Goro znosili zastoj.¹⁸ Ob teh poteh so bile v 19. stoletju postavljene klopi, da so na njih romarji počivali.¹⁹ Ob že omenjenih poteh je še nešteto stez, ki vodijo z vseh strani, vendar so izletniki in romarji vedno raje uporabljali ti dve »glavni poti«.

Slovensko planinsko društvo je pot iz Šmartnega na Šmarno goro markiralo leta 1899.²⁰

Izletniki in pobožni romarji si z vrha gore radi ogledajo bližnjo in daljno okolico. Prav Šmarna gora nudi tako krasen razgled na vse strani, kakršnega drugi vrhovi te višine nikdar ne nudijo. S Šmarne gore se vidi skoraj polovica Kranjske. Kako obsežen je razgled s Šmarne gore, kaže tudi to, da so na kresni večer leta 1873 našli pri jasnem

¹³ Slovenski cerkveni časopis, 1848, str. 77.

¹⁴ 1 TOLAR = 120 KRAJCARJEV
 1/2 TOLARJA = 1 GOLDINAR = 60 KRAJCARJEV
 1/4 TOLARJA = 30 KRAJCARJEV
 20 KRAJCARJEV
 18 KRAJCARJEV
 12 KRAJCARJEV
 10 KRAJCARJEV
 8 KRAJCARJEV
 6 KRAJCARJEV
 5 KRAJCARJEV
 3 KRAJCARJI = 1 GROŠ
 12 POLTURA = 1 1/2 KRAJCARJA
 1 KRAJCAR = 4 PFENIGI
 1 GROŠL = 3/4 KRAJCARJA
 1/2 KRAJCARJA = 2 PFENIGA
 1 DENAR = 3/5 KRAJCARJA
 1/4 KRAJCARJA = 1 PFENIG

¹⁵ Novice, 1848, str. 76.

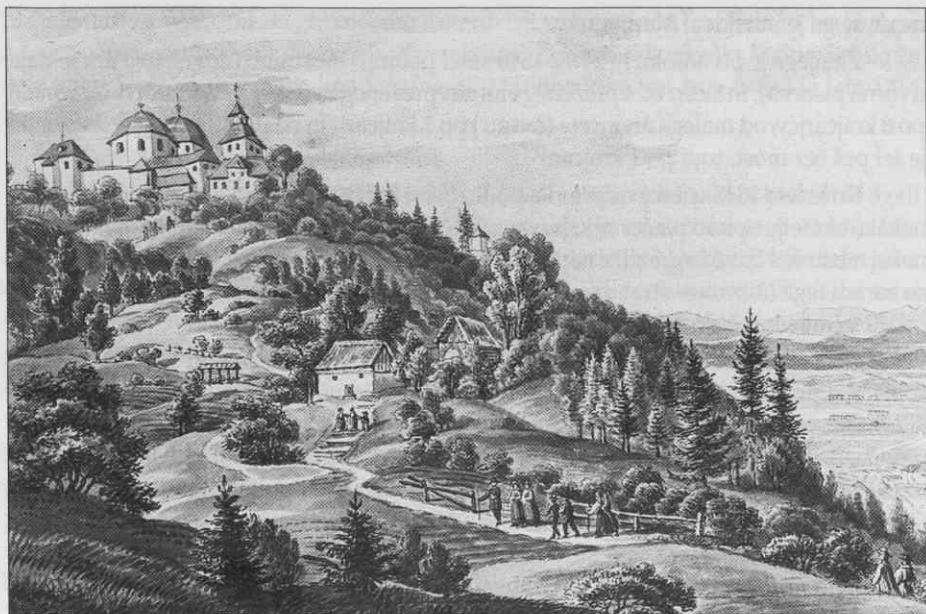
¹⁶ Izvestja muzejskega društva, V, str. 47.

¹⁷ Zgodnja danica, 1875, str. 397.

¹⁸ Oznanična knjiga iz leta 1846 in 1848.

¹⁹ Zgodnja danica, 1875, str. 397.

²⁰ Planinski vestnik, 1899, str. 102.

Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein, Cerkev in ostala poslopja na Šmarni gori, gvaš, okoli leta 1850. ♦ Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein, The church and other building on Mt. Šmarna gora, gouache, around 1850. ♦ Franz Kurz zum Thurn und Goldstein, l'Eglise et autres édifices sur Šmarna gora, gouache, vers 1850.

Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein, Tabor na Šmarni gori, gvaš, okoli leta 1850. ♦ Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein, the Rally on Šmarna gora, gouache, around 1850. ♦ Franz Kurz zum Thurn und Goldstein, Tabor sur Šmarna gora, gouache, vers 1850.

nebu in mirnem vremenu po gorah in gričih naokrog 167 kresov; največ po loških in kamniških gorah, slišalo se je tudi petje in ukanje ter pokanje topičev.²¹

Ker je Šmarno goro obiskovalo ogromno število izletnikov in romarjev (nekateri baje celo 50-100 krat na leto), je Slovensko planinsko društvo leta 1895 dalo v uporabo v gostilni Pri mežnarju novo (kar pomeni, da je bila že prej) spominsko knjigo.²² Leta 1897 so to spominsko knjigo spet zamenjali z novo.²³

Iz raznih virov izvemo, da je prav pogosto bil na Šmarni gori tudi dr. France Prešeren, saj je imel na Gori strica, duhovnika Jakoba Prešerna. Napisal je tudi dve pesmi o Šmarni gori.

Zelo pogosti gostje Šmarne gore so bili nekdanj tudi planinski piparji, ki so na praznik sv. Štefana leta 1896 tam priredili celo svojo božičnico. Piparji so okrasili božično drevesce in ga obložili z darovi za domačine in goste. Ko je cerkovnik pokadil vse prostore s kadilom in jih blagoslovil z blagoslovljeno vodo, so prižgali svečice na drevescu in pri jaslicah, na peči pa umetelni ogenj. Nadpipar je po primernem nagovoru razdelil božična darila, temu je sledila prijetna zabava.²⁴

KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED

Ohranile so se tri listine, iz katerih bi se dalo sklepati, da je v 13. in 14. stoletju stal na tej gori grad, čeprav vidnih ostankov ni. Iz teh listin izvemo:

Dne 1.10.1216 je Albert z Marijine gore (Albertus de Marienberch) dovolil Wernandu iz Smlednika (Wernando de Vledinick) v soglasju z njegovima sinovoma Bertoldom in Odalskalom in vsemi njihovimi dediči, da podeli eno kmetijo na Beli pri Predvdvoru v blagor svoje duše in duše svoje soproge na oltar sv. Marije v Gornjem gradu.

Leta 1248 je Neža, soproga Friderika Bojevitega, potrdila darilo (Schenkung) viteza Konrada Marijinogorskega (Conrad von Marienberg), ki ga je dal velesovskemu samostanu.

Dne 1.5.1331 je bila spisana na Marijini gori ob Savi (Marienberg an der Save) listina na Rajnerja Schenka Ostrovharja in njegove dediče, ki so prevzeli poroštvo za 177 mark starih oglejskih fenigov.²⁵

Iz teh listin se da sklepati, da je bil na Šmarni gori grad, ki se je imenoval Marienberg, njegovi lastniki pa Marienberški ali Marijinogorski ali celo Šmarnogorski.

Spomin na nekdanji šmarnogorski grad se je ohranil tudi v nekdanji ljudski pripovedki o graščaku in zapeljani mladenki,²⁶ ki jo je dr. France Prešeren slišal med tedanjim ljudstvom in ji dal pesniško obliko.

²¹ Novice, 1873, str. 206.

²² Planinski vestnik, 1895, str. 13.

²³ Planinski vestnik, 1897, str. 29.

²⁴ Planinski vestnik, 1897, str. 9.

²⁵ Dr. Franc Kos, Gradivo, V., str. 142.

²⁶ ROMANCA OD STRMEGA GRADA

D = deklica

P = puščavnik

I.

D: »Zašla sem in steze nevem
naprej ne vem, nazaj ne smem
puščavnik, vas sam Bog naprot'
poslal mi je pokazat pot,
pokazat pot na strmi grad,
na strmi grad, gradnik kjer mlad,
kjer mlad gradnik bolan leži,
da ga tak dolgo k meni ni,
ki 'izvolil izmed vseh deklet,
obljubil me je v zakon vzet'.«

P: »O lepa hčer, o lepa hčer!
Počij pri meni en večer,
lej, bliža se že temna noč,
in pešat' vidim tvojo moč.«

D: »O ne mudite me nikar!
Noči in truda mi ni mar,
počivat', spati na puste,
mi ne puste skrbi grenke.«

P: »O pojdi z mano na moj dom!
Razlega po gorah se grom,
poglej oblakov čudni ples,
kako vihar buči skoz les.«

D: »O ne mudite me nikar;
naj treska grom, buči vihar!
Vihar oh hujši, bolj strašan
po srcu r'jove noč in dan.«

P: »Poslušaj, deklica, svet moj,
ostani tukaj vsaj nocoj;
lej, predno prideva do vrat,
odšel čuvaj bo nama spat.«

D: »O ne mudite me nikar,
če slišal me ne bo vratar,
ki mu odprla tol'kokrat,
poslal odpret mi bo enkrat.«

P: »Ostani, hči, tvoj mlad gradnik,
on ni bolnik, ampak lažnik,
on slišal trkanja ne bo,
ker sladko spi z mlado gospo.«

D: »Ubij te grom, devištva tat!
že sedem mesecev hodim mat';
Bog ti gradnik zanesi mlad,
od tebe nosim greha sad!«

Ko te besede 'govori,
po tleh se zvrne, omedli, -
zviže fantiček se od nje,
al ona se več ne zave.

II.

Na majhni trati sredi rož
grob zjutraj koplje sveti mož.
Gre mimo mlad' gradnik na lov,
otročnico, grob gleda nov.
Puščavnikovo kupit vest,
cekinov vzame polno pest:
»Kar imam s sabo,« pravi, »na!
in molči, da ne zve gospa.«

P: »Nikar, nikar, žlahtni gospod,
da greha vaš ne plača rod!
Za svete maše dajte d'nar,
sirotam dajte bogat dar,
da duši ki je v vicah zdaj,
pomagajo v nebeški raj,
in sineka, ki je na svet
prišel, rediva sedem let;
ko spolni leta ta, se z njim,
se z njim podal bom v šole v Rim.«

III.

Gorje, gorje, gradnik nezvest,
kako te peče huda vest!
Krivic mašč'vavec, večni Bog,
obilno pošlje ti nadlog:
zaprti žene je telo,
skrbi te starost brez otrok,
graščino dati tujcem 'rok.

Ko je preteklo dvajset let,
puščavnik pride 'z Rima spet,
iz Rima pride mašnik mlad,
ki je bil star'ga greha sad.

Doma leži gradnik bolan,
puščavnik reče mu en dan:
»Skrbi vas grad, blago, gospod,
ker z vami vgasnil bo vaš rod.
Mariji grad svoj dajte v last,
zidajte cerkev nji na čast,
da bo maš'val v nji sin za vas,
sem hodil romar vsaki čas.« -
Mariji dal je grad svoj v last,
je zidal cerkev nji v čast,
v nji sin je zanjga mašo bral,
in mater svojo 'z vic jemal.
Kjer je bil strmi grad nekdanj,
je cerkev Šmarne gore zdaj.

Ta pripovedka postavlja ustanovitev cerkve na Šmarni gori v dobo po ustanovitvi gradu na Šmarni gori. Listine, ki jih navajam zgoraj, pa dokazujejo, da so na Šmarni gori Marijo častili, preden je bil ustanovljen grad, ali pa je bilo oboje istočasno. Če na Šmarni gori ne bi bilo vsaj majhnega svetišča v čast Materi božji, je prav gotovo ne bi imenovali Marijino goro (Marienberg). Torej je že leta 1216 (najbrž tudi že prej) na Šmarni gori stalo Marijino svetišče (morda samo kapelica). Da pa je to svetišče bilo že v 13. stoletju zelo obiskovana božja pot, dokazuje listina iz leta 1314, ko je oglejski patriarh Otbon potrdil odpustke, ki so jih že njegovi predniki podelili (torej prav gotovo že v 13. stoletju) obiskovalcem svetišča Device Marije na Šmarni gori.²⁷

Zaradi pogostih turških vpadov so v 15. stoletju postavili obzidje okrog cerkve. Zidovi so bili 95 cm debeli in 3 m visoki. Obzidje je imelo tudi dva močna stolpa. Iz enega so kasneje naredili zvonik, iz drugega pa stanovanje za vodiško duhovščino, ki je prihajala ob romarskih shodih na Goro in je tu prenočevala. Kletni prostori v tem poslopju pa so baje služili kot ječe za turške ujetnike.²⁸ To je bil čas najhujših turških vpadov v slovenske dežele in čas nastanka večine kmečkih protiturških obrambnih taborov. Iz vsebine pisma v kopalni knjigi avstrijske državne pisarne Friderika III., ki je povezano s smledniškim ozemljem in z graditvijo tabora na Šmarni gori, vidimo, da je v začetku leta 1478 (19. januarja) cesar pisno ukazal svojemu gradiščanu na Smledniku Gašperju Črnomaljskemu, da dovoli to cerkev podložnikom utrditi, pripraviti za obrambo in graditi. Ukazal mu je še, naj jim vrne naprave in orodje, ki jim ga je bil odvezel, da ga bodo lahko uporabljali za obrambo cerkve. Potemtakem so tabor na Šmarni gori začeli graditi najkasneje leta 1477, graditev pa so z izrecnim cesarjevim privoljenjem v naslednjem letu nadaljevali.²⁹

Pripovedka o Sv. soboti in o znamenju ob poti iz Zavrha pripoveduje, da so Turki napadli utrjeno Šmarno goro, ker so mislili, da imajo okoliški prebivalci vse svoje imetje skrito za trdnim obzidjem. Vodja Turkov je baje izjavil, da bo njegova mula zobala z Marijinega oltarja, preden bo ura pol dvanajst dopoldne. Ljudje v taboru so prestrašeni začeli klicati Marijo na pomoč. Marija je uslišala njihove prošnje in poslala junaka sv. Ahacija z ognjenim mečem Turkom nasproti ter zaklicala: »Zakaj me preganjate?« Turki so se te prikazni zbal ter preplašeni zbežali. Pravijo, da je bilo to na dan sv. Ahacija ob pol dvanajstih dopoldne in da je bila tisti dan sobota. V spomin na to čudežno rešitev so zgradili ob stezi kapelico, ki se imenuje Sv. sobota. Ker pa so bili rešeni ob pol dvanajstih dopoldne, je zvonilo na Šmarni gori poldne že ob pol dvanajstih.³⁰ Na dan sv. Ahacija pa je bil velik shod na Šmarni gori.

Skoraj istočasno s turškimi pohodi na Kranjsko se je začelo med bogoljubnimi Slovenci širiti tudi luteranstvo. Vemo tudi, da so novo vero sprejeli celo nekateri vodiški duhovniki, ki so že od nekdaj skrbeli za Šmarno goro v dušnopastirskem oziru. Znano pa je, da so bili luterani hudi nasprotniki vsem božjim potem; čeprav za to obdobje nisem mogel zaslediti nobenih virov, lahko mirno trdim, da so vodiški duhovniki, ki so bili naklonjeni luteranstvu, z vso silo delovali proti Marijinemu čaščenju in proti obiskovanju božje poti.

²⁷ Novak Josip, Šmarna gora, str. 40-41, Ljubljana 1928.

²⁸ Župnijski arhiv.

²⁹ Reisp Branko, Grad Smlednik, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, zbirka vodnikov, str. 9, Ljubljana 1986.

³⁰ Zgodnja danica, 1875, str. 397.

Prav tako nimamo podatkov za »francosko obdobje«. Le v škofijskem arhivu (Fasc. Vodice) se je ohranila neznatna bajka iz tistih časov, ki pravi, da je okrajni komisar v Smledniku oktobra 1805 naznanil okrožnemu uradu v Ljubljani, da se med ljudstvom širi govorica, da je šmarnogorski kurat (Ivan Svetlin) zalotil ob polnoči v cerkvi duhovnika, ki je maševal. Neznani duhovnik je prijel kurata za roko ter ga odpeljal iz cerkve. Zunaj mu je pokazal Ljubljansko in Sorško polje, preplavljeno s krvjo, v kateri so plavalali od Francozov pobiti Avstrijci.

Okrožni urad je izročil omenjeno poročilo škofijskemu ordinarijatu, ta pa je naročil dekanu v Šmartnem pod Šmarno goro, naj izve, od kod izvira ta bajka. Šmartinski dekan je 24.10.1805 poročal ordinarijatu, da kljub poizvedovanju ne more ugotoviti izvora bajke oziroma, kdo je njen začetnik, da pa je med ljudstvom splošno znana in da se ji nekateri smeji, drugi pa verjamejo.³¹

146

Dejstvo je, da je bajka izmišljena, vendar je vseeno zanimivo to, da so že mesec dni pozneje Francozi res prišli na Kranjsko in 28.11.1805 zasedli Ljubljano.

CERKEV IN NJENA POSEST NA ŠMARNI GORI

Najznamenitejša stavba na Šmarni gori je cerkev Rožnvenske Matere božje, ki ima štiri vhode, v južni zunanji steni pa je vdolbina, v kateri je kip Marije rožnvenske, ob kateri je tudi potekala maša, ko je bila cerkev prepolna. Kip je podoben Marijinemu kipu na velikem oltarju v notranjosti cerkve. Pobožnemu romarju v 19. stoletju je bil obisk cerkve prvi in glavni cilj pa tudi drugi izletniki so radi vstopali v to prijazno svetišče.

Cerkev je bila nekoč pokrita z lesom, ker pa takšna streha ni trpežna, so se leta 1831 odločili, da jo bodo pokrili s »skalicami«, te pa so nato pobožni romarji znosili izpod Šmarne gore na vrh.

Kot sem omenil v prejšnjem poglavju, je na Šmarni gori stalo Marijino svetišče že v začetku 13. stoletja. To je bila najbrž cerkvena ali kapela, ki pa je zaradi naraščajočega števila romarjev postala mnogo premajhna. Zato so leta 1432 sezidali novo cerkev.³² Zidana je bila v gotskem slogu z dvema ladjama in je imela po sredi več stebrov.

O tej cerkvi je pisal tudi Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske³³, in sicer, da ima sedem oltarjev :

- sv. rožnega venca,
- Marijinega oznanjenja,
- sv. Nikolaja,
- sv. Florijana,
- sv. Barbare,
- sv. Ane,
- sv. Križa.

Novo cerkev so začeli graditi leta 1711. Zidal jo je takrat najboljši stavbenik Gregor Maček (ki je zidal tudi božjepotno cerkev v Dobrovi pri Ljubljani), dozidana pa je bila

³¹ Orožen Fran, Vojvodina Kranjska, II., str. 157.

³² Mitth. d. hist. Ver. f. Kr., 1848, str. 85.

³³ Valvasor Janez Vajkard, Die ehre des Hertzogthums Crain, VIII. knjiga, str. 826, fara Vodice.

l.1712. Grajena je v baročnem slogu.³⁴ V tlorisu ima podobo dveh osmerokotnikov, manjši za prezbiterij, večji za ladjo. Strop sta tvorili dve kupoli.

Ko se sprehodimo po cerkvi, je ves prostor v celoti pred nami. Pogled pritegne poslikana kupola, z Marijo, ki se dviguje iz svojega groba proti nebu. Ob grobu sta Magdalena in Marta, s strani pa gledajo apostoli. Zgoraj je sv. Trojica, ki vabi Marijo k sebi v večno prebivališče. Mariji naproti je »naša« prva mati Eva, pod njo drevo spoznanja, ki ga ovija zapeljiva kača. Evi naproti je velik duhoven Melkizedek, ki Bogu daruje kruh in vino, potem sta Sara in Abraham z nožem v roki pri svojem sinu Izaku. Dalje je Mojzes s tablami desetih božjih zapovedi, njegov brat veliki duhoven Aron s kadihnico, Jozue in kralj David s harpo. Evi na levi je Noe z barko, Jakob na poti, egiptovski Jožef, višji duhoven Heli in Ana, Samuelova mati, nato Zaharija, Elizabeta in sv. Janez Krstnik. V ozadju za orglami so podobe mnogih romarjev v kranjski noši, ki so jo nosili okrog leta 1847 ljudje različnih stanov in krogov na Kranjskem - kmetje z ženami in otroki in skupina romarjev, ob kateri stojijo vodiški župnik Jernej Arko, tedanji šmarnogorski ekspozit Anton Jamnik in mladi slikar Matevž Langus s paleto v rokah, trije možje, po zaslugi katerih so nastale te slikarije v kupoli. Slikar se naslanja na kamnito ploščo, na katero je bil »pravkar« izpisal znameniti slovenski napis, iz katerega izvemo, da je »Matevsh Langus iz Kamnjegorice na Gorenskim« v letih 1846 in 1847 »zmazal« veliko kupolo, na kateri je upodobil veličastno Marijino vnebovzetje.

Novo cerkev in oltarje je posvetil ljubljanski škof Žiga Feliks (Sigismundo Felici), grof Schrattenbach, 31.5.1729, o čemer priča 134 cm visoka in 93 cm široka kamnita plošča, ki so jo vzdali v cerkvi, kjer se stikata prezbiterij in ladja.

Šmarnogorska cerkev ima tudi lep križev pot. Prvi je bil napravljen l.1815.

V tej cerkvi so imeli orgle že v 17. stoletju, kar nam priča zapisnik izdatkov iz leta 1699, ko so za popravilo orgel plačali 6 goldinarjev. Okoli leta 1866 so vsako nedeljo in praznike tri hčere mlinarja Škulja iz Vikrč prepevale cerkvene pesmi ob spremljavi orgel. Poročilo o njih v Novicah se glasi takole: »Tri zale deve, ena lepša od druge; prvi pojo orgle, da malokateremu šolniku tako, druga s svojim visokim sopranom popeva krasne slovenske pesmi, tretja jo pa spremlja.«³⁵ Ob pomembnejših romarskih shodih pa je včasih hodil vodiški organist s svojimi pevci na Goro, da je bila služba božja veličastnejša.

Na Gori in ob potih, ki vodijo nanjo, je kar nekaj znamenj in kapelic. Ob južnem pobočju Šmarne gore, tam kjer romarska pot zavije proti zahodu, je bilo postavljeno zidano znamenje žalostne Matere božje, v katerem je lesen kip Marije z mrtvim sinom. Kip je bil posvečen 25.7.1883 zjutraj ob šesti uri. Na njem piše: »Spominjaj se, o Marija na nas«.

Pred šmarnogorskim sedlom je na skali znamenje Matere božje dobrega sveta, v katerem je kamniti Marijin kip z detetom v naročju. V četrtek pred sv.Vidom so tacenska dekleta nesla ta kip na Goro.³⁶ Prvotna kapelica na tej skali je bila gotovo zelo stara, ker se je ohranila o njej pobožna pripovedka, da je Marija tu na poti na Goro počivala, in da se še vedno pozna v skalo vtisnjen komolec oziroma koleno.³⁷ Še do danes se je ohranila navada, da mora tisti, ki gre prvič na Šmarno goro, prinesiti lesen križec do tega znamenja

³⁴ Iz zgodovinske zbirke duh. A. Koblarja.

³⁵ Novice, 1866, str. 306.

³⁶ Zgod. danica, 1883, str. 259.

³⁷ Izv. muz. dr., IX., str. 123.

Božjepotna podobica Roženvenske Matere božje na Šmarni gori s Tacenskim mostom v ospredju. Desno spodaj napis: Tiskal J. Kranjec v Novem mestu. • A pilgrim's memorial card of the Madonna of the Rosary on Mt. Šmarna gora, view with Tacen bridge in the front. The text in the right bottom corner reads: Printed by J. Kranjec in Novo mesto. • Petite figure de pèlerinage de la Mère de Dieu du Rosaire sur Šmarna gora avec le pont de Tacen au 1er plan. L'inscription en bas à droite: imprimé par J. Kranjec à Novo mesto.

in ga položiti Mariji v podnožje, oziroma ga odložiti pri kapelici »Velika sobota«.³⁸

Malo pod vrhom Šmarne gore je v bregu ob romarski poti votlina, v katero so leta 1846 postavili na les naslikano podobo sv. Antona Puščavnika v naravni velikosti. Romarjem je bilo to všeč, in so se tukaj zelo radi ustavljali. Še prav posebno pa je sv. Anton postal priljubljen, ko »mu« je ljubljanski trgovec Krašovic daroval zvon, s katerim so romarji radi zvonili ter se mu tako priporočali. Zvonili so celo z zobmi, ker so verjeli, da jih potem ne bodo več boleli.³⁹

Na jugovzhodni strani cerkve stoji pokopališka kapela, ki je bila sezidana v 17. stoletju, če ne že prej, kajti omenjajo jo že v vizitacijskih zapisnikih iz leta 1631, Valvasor pa jo omenja l. 1668 pri opisu šmarnogorske cerkve. Kadar je bilo na Šmarni gori toliko romarjev, da jih cerkev ni mogla sprejeti, so maševali v tej kapeli.

Na severni strani sedla stoji tudi stara zidana kapelica v obliki šesterkotne prizme.

Vsekakor je na Šmarni gori še več znamenj ki so jih postavljali v različnih časovnih obdobjih od nastanka te božje poti pa do današnjih dni, a menim, da jih ni potrebno posebej omenjati, saj smo si s predstavljenimi, uspeli (vsaj delno) ustvariti podobo Šmarne gore in poti, po katerih so romarji hodili v 19. stoletju.

Šmarnogorska cerkev je nekoč imela veliko podložnih kmetij, njiv in travnikov, ki jih je deloma kupila ali dobila v dar. Ta posestva, ki si jih je pridobila skozi stoletja, so obdelovali podložniki, ki so morali plačevati dajatve v denarju.

³⁸ Ilustrirani Slovenec, Leto IV, tedenska priloga »Slovenca« (št. 71) z dne 25.3.1928, štev. 13, str. 100-101.

³⁹ Slov. cerkv. časopis, 1848, str. 77.

Z ustavo iz leta 1848 so se podložniki osamosvojili, dajatve zemljiškim gospodom so prenehale, seveda pa so gospodstva dobila za to primerno odškodnino.

Nekoč so imeli gostilno na Šmarni gori v lasti šmarnogorski duhovniki, vendar so poleg njih točili vino še drugi. 19.2.1840 je eno izmed dveh shramb, ki imata vhod s stopnic zunaj obzidja, za tri leta vzel v najem Martin Inglič, da bi v njej točil vino. Zato je plačal letno najemnino 10 goldinarjev. 3.10. 1842 pa so pogodbo podaljšali za nadaljnja tri leta. Drugo shrambo so oddali za isti namen in za enako najemnino 28.2.1840 Pavlu Samenu iz Tacna. 3.10.1842 je bila oddana Nikolaju Smoletu. Pozneje so te shrambe oddajali na dražbah tistemu, ki je več ponudil. Ker so ti gostilničarji ob številno obiskanih shodih dobro služili, je šmarnogorski cerkovnik Gašper Jamnik leta 1849 prosil okrajni urad v Smledniku, naj mu dovoli opravljati gostilniško obrt, kar mu je bilo odobreno.⁴⁰

ROMANJE K ROŽENVENSKI MATERI BOŽJI NA ŠMARNI GORI

Po Josipu Novaku je bila Šmarna gora najmanj že v 13. stoletju dobro obiskovana božja pot, kar dokazuje z listino, za katero ne navaja izvora iz leta 1314, ko je oglejski patrijarh Otbon potrdil odpustke, ki so jih že njegovi predniki podelili obiskovalcem svetišča preblazene Device Marije na Šmarni gori.⁴¹ Podelil pa je še 40 dni novih odpustkov tistim, ki ob zapovedanih Marijinih praznikih pobožno obiščejo cerkev, se potrti in skesani izpovedo ter prejmejo sveto rešnje telo.⁴²

Vendar je začetek šmarnogorske božje poti vseeno zavit v meglo, zato si jo je ljudstvo razložilo v pripovedki. Pripovedujejo, da je nekoč, v starodavnih časih, potovala na goro Marija. Sedanji Vižmarčani so jo baje videli in klicali za njo »Viš (=vidiš) Marijo!«, po čemer so dobile potem Vižmarje⁴³ tudi svoje ime. Kot sem omenil že v prejšnjem poglavju, je spotoma počivala na skali pod sedlom, kjer je ostal celo odtis njenega kolena, zato so tam v spomin na ta dogodek kasneje postavili kapelico.⁴⁴ Dalje pravi pripoveka, da je šla Marija po počitku na vrh gore in da je tukaj pustila podobico svojega vnebovzetja. Kmalu za tem so ji pobožni častilci na gori postavili majhno kapelico, vanjo pa postavili podobo Marijinega vnebovzetja kot spomin njenega prečudežnega prihoda na Šmarno goro.⁴⁵ Krščanska vera uči, da je bil Marijin grob na Oljski gori in da je v tem grobu le »počivala«, preden sta bili njena duša in telo vzeta v nebo. Skala na Šmarni gori, na kateri naj bi Marija »počivala«, pa nas spominja na grob, v katerega so apostoli položili njeno telo.

Na Šmarno goro so Kranjci romali v velikih trumah, prav tako pa je to svetišče privabljal romarje s Štajerske, Koroške, Istre in Krasa.⁴⁶ Ob posebnih priložnostih niso prišli le posamezni romarji, ampak so prišle cele fare.

Menim, da je tukaj v prvih stoletjih ob Marijinih praznikih in drugih godovih, ob katerih so romarji prihajali na Goro, redno, leto za letom, skrbela vodiška duhovščina, saj

⁴⁰ Župnijski arhiv, II., fasc. 4.

⁴¹ Novak Josip, Šmarna gora, str. 40, Ljubljana 1928.

⁴² Košutnik Silvester, Božja pot Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani, str. 18, Ljubljana 1906.

⁴³ Prevladuje mnenje, da je ta razlaga napačna, ker je ime Vižmarje nemškega izvora.

⁴⁴ Izv. muz. dr., IX., str. 123.

⁴⁵ Košutnik Silvester, Božja pot Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani, str. 10, Ljubljana 1906.

⁴⁶ Košutnik Silvester, Božja pot Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani, str. 27, Ljubljana 1906.

je bila to njena podružnica. Vodiški duhovniki so se morali odpraviti na Goro že dan pred romarskimi prazniki (napr: na god sv. apostolov Filipa in Jakoba - 1. maj), da so imeli večernice, pridigo in litanije, drugo jutro pa sveto mašo in pridigo, saj so nekateri romarji prišli že prej.

Ob Godu najdenja sv. Križa (3.maj) so najeli tudi duhovnika iz kake druge župnije (kar ni bil redek pojav), da je maševal že ob šesti uri in je dobil za to 5 grošev. Na ta dan je bila izpostavljena relikvija sv. Križa. Kdor jo je poljubil in zmolil tri očenaše in tri zdravemarije, je dobil 40 dni odpustka.

Razen ob teh dveh godovih so romarji prihajali na Goro tudi ob naslednjih dneh:

- za praznik Marijinega oznanjenja (25.marec),

- v torek po veliki noči; na ta dan je bilo mogoče dobiti odpustke sedmih oltarjev,

- za god sv.Florijana (4.maj); to je bil zaobljubljen praznik in obenem spomin posvečenja šmarnogorske cerkve; ta dan je prišlo tudi mnogo procesij; maša in pridiga sta se začeli že ob 5.uri zjutraj,

- za binkošno nedeljo,

- na binkoštni ponedeljek,

- za god sv. Ahacija (22.junij); procesije iz daljnih krajev so prihajale že dan prej, okrog 5. ure popoldne; zvečer so bile večernice in pridiga,

- za god sv.Janeza Krstnika (24.junij); ob kaplanu je prišlo tudi več spovednikov, kar se je dogajalo tudi ob drugih dnevih; prišle so tudi procesije iz raznih krajev,

Vdolbina v južni zunanji steni cerkve, v kateri je kip oblečene Roženvenske Matere božje, ob katerem je potekala maša, ko je bila cerkev prepolna. • The recess in the external wall of the church with the statue of the Madonna of the Rosary. Mass was celebrated here when the church could not take all pilgrims. • Niche à l'extérieur du mur du côté sud dans laquelle fut la statue de la Mère de Dieu du Rosaire vêtue. C'est là que l'on célébrait la messe quand l'église était trop pleine.

- na nedeljo po prazniku sv. apostolov Petra in Pavla (29.6.),
- za god sv. Ane (26.7.),
- na praznik Marijinega vnebovzetja (15.avgust, Veliki Šmaren),
- na praznik Marijinega rojstva (8.september, Mali Šmaren),
- prvo nedeljo v oktobru (roženvska nedelja); v ponedeljek po tej nedelji je bilo mrtvaško opravilo za rajne ude roženvske bratovščine.

Ob vseh teh dnevih se je vršila služba božja. To so bila duhovna opravila, ki jih je bila na Šmarni gori dolžna opravljati vodiška duhovščina. Sčasoma se je marsikaj spreminjalo, stare navade so se opuščale in uvajale so se nove.

Zelo je na bogoslužni red vplivala doba jožefinizma in janzenizma. Prepovedale so se službe božje pri podružnicah ob nedeljah in praznikih, ljudi so odvrčali od obiskovanja božjih poti, bratovščine in procesije so zatirali. Dne 27.9.1787 je bil izdan natančen bogoslužni red, a se ga vodiška duhovščina ni povsem držala in je še naprej opravljala službo božjo na Šmarni gori, saj se ni mogla odpovedati dobremu zaslužku - motivaciji službovanja na tej romarski točki, ki je bila postavljena na visoki gori, kakor tudi nekatere druge romarske točke na Kranjskem, kot so sv. Primož in Felicijan nad Kamnikom, sv. Valentin na Limbarski gori, i.dr.

France Prešeren, ki je rad zahajal k stricu Jakobu, vikarju na Šmarni gori, je napisal znano pesem o Šmarni gori (o vseh svetih 1843). Pesem je zelo zanimiva za podrobnejšo analizo.

Vi ki hodite na sveto
Šmarno goro, blagor vam!
hvalit mater v nebo vzeto;
al' gorje odlašavcam,
ki tak dušo svojo črt'jo,
da it' opuste pred smrtjo
roženkranc in litanije
molit, hvalo pet Marije.

V noči, kadar ure svoje
spolni Vseh svetnikov dan,
dokler jutraj ne zapoje
v čast Marije zvon glasan,
gor, na goro - strašno res je -
mrtvih hodjo proces'je
roženkranc in litanije
molit, hvalo pet Marije.

Vseh stanov so trume plašne,
to se vidi 'z njih oblek;
vidijo se štole mašne,

Romarjev za nami truma,
ki je ni mogoče štet',
kristjani so brez uma,
ki so hot'li nam verjet'.
V vicah delajo pokoro,
z nami hodijo na goro
roženkranc in litanije
molit, hvalo pet Marije.

Kdor odraščan gre iz sveta
Kranjcev, da ni tukaj bil,
v hiši večnega očeta

žida in hodnik vse vprek.
 »Kdo ste, romarji vi čudni,
 ki zdaj molite neutrudni
 roženkranc in litanije
 molit, hvalo pet Marije?«

Mi v duhovskem oblačili
 smo sejali seme zmot,
 slepci smo ljudem branili
 sem na sveto božjo pot;
 zdaj zato iz vic sem hod'mo,
 žalostne proces'je vod'mo
 roženkranc in litanije
 molit, hvalo pet Marije.

Tega, ki na goro hodi,
 bo Marija var'vala,
 da ne bo peklenski zlodi
 v smrtni uri zmotil ga;
 on bo šel v nebesa srečno -
 gori z angelci bo večno
 roženkranc in litanije
 molit, hvalo pet Marije

se ne bo pred veselil,
 dokler ne dočaka dneva,
 da sem z nami pride reva
 roženkranc in litanije
 molit, hvalo pet Marije.

Naj tedaj odpre ušesa,
 kdor bo slišal pesem to,
 pred, ko duša od telesa
 v smrti se ločila bo,
 sam naj al's proces'jo farno
 pride gor' na goro Šmarno
 roženkranc in litanije
 molit, hvalo pet Marije.

Poznamo tudi romarske pesmi, opisujoče romarje, ki utrujeni, lačni in žejni komaj še stopajo naprej. Za primer nam bo pesem, ki opisuje sestradanega romarja na Šmarno goro.

Ljuba si, Šemarna gora,
 jaz pa, romar, gor ne morem:
 roka, noga omahuje,
 piti jesti primanjkuje.
 O Marija usmiljena,
 prosi za nas Jezusa!

Oddaljeni romarji so prihajali na Šmarno goro navadno že prejšnji večer in so hoteli imeti duhovno opravilo zgodaj, da so se lahko čimprej vrnili na svoje domove. Bližnji romarji pa so hoteli imeti sveto mašo ob poznejši uri, da so lahko pravočasno prišli na Goro.

Župnik Peterman poroča ordinarijatu, da je ob nastopu župnije leta 1813 naletel na navado, da je vodiški kaplan ob zgoraj omenjenih Marijinih praznikih ter na velikonočni in binkoštni ponedeljek na Šmarni gori opravljal službo božjo ob 10. uri. Poroča, da v

glavnem nista bili dve sv. maši, ampak jih je bilo več. V župni cerkvi je bila le ena, in to ob 6. uri zjutraj.⁴⁷

Ob shodih, oziroma ob prej omenjenih praznikih, sta bili na Gori vsaj po dve sv. maši in ker je pobirala cerkev miloščino, sta prišla vedno tudi dva ključarja, prišel je tudi vodiški organist, ki je poskrbel za orglanje in petje; za zvonjenje in za strežbo pri sv. maši pa so bile potrebne tri osebe. Vse te je bilo treba za njihovo službovanje plačati. Župnik Peterman je ob vsakem shodu odvezel od miloščine, ki so jo romarji darovali cerkvi, eno tretjino, ter s tem plačal hrano in pijačo vsem, ki so ob tistem shodu sodelovali. Od 1.2.1827 pa sodelujoči dobe primerno odškodnino v denarju, in sicer dva duhovnika po 2 gld., organist in dva ključarja po 1 gld., tri za cerkveno službo potrebne osebe pa po 45 kr. od vsakega shoda.⁴⁸

Iz nekaterih krajev so romarji prihajali redno vsako leto na določen dan in ta navada se je ohranila do današnjih dni, čeprav so nekateri to navado spremenili ali jo celo opustili.

153

Po potresu leta 1895 prihaja vsako leto na velikonočni ponedeljek na Šmarno goro zaobljubljena procesija iz Šmartnega pod Šmarno goro.

V torek po veliki noči prihaja zaobljubljena procesija iz Vodic, ki jih je potres leta 1895 zelo hudo poškodoval. Vodičani so se zaobljubili, da bodo šli vsako leto v procesiji na Šmarno goro. Prvič so namesto na velikonočni torek šli 1. maja 1895.⁴⁹ Prav tako je na velikonočni torek prihajala starološka župnija, ki je leta 1851 začela prihajati na Goro. V oznanilni knjigi je zapisano: »Na prošnje enih bo v tork sv. maša na Šmarni gori za žegen polja ino za odverjenje štrafeng ino spreoberjenje grešnikov«. Romarji so prihajali v procesiji, ki se je zbrala pri vhodu v Zgornje Pirniče. Ko je prišla pod Goro, se je razšla, da so šli romarji po svoji volji. Na Gori pa so se spet zbrali in so šli v procesiji v cerkev. V začetku 19. stol. so to navado opustili, ker je bila cerkev navadno nabito polna vernega ljudstva in je bilo nemogoče istočasno vstopiti vanjo. Z domačim duhovnikom je vedno prišel tudi pater kapucin, da sta lahko bili na Gori dve sveti maši. Za sklep pobožnosti so odmolili lavretanske litanije in podelili blagoslov.⁵⁰ Na velikonočni torek so prihajali tudi župljani iz Ježice in tudi vaščani iz Guncelj v šentviški župniji, ki so imeli zaobljubljeno sveto mašo na Šmarni gori.⁵¹

Na belo nedeljo so prihajali na Goro vaščani iz Rašice.

Zvečer pred godom sv. apostolov Filipa in Jakoba (dne 30. aprila) so prihajale na Šmarno goro procesije iz Dobropolja, z Iga in iz Preserja. O Dobropoljski procesiji je v arhivu zapis iz leta 1576, ki pripoveduje da so župljani cele tedanje dobropoljske župnije (tudi Lašče in Struge) zbrali na omenjeni dan ob 7. uri zjutraj in so šli v procesiji v Ljubljano v cerkev avguštincev, kjer so imeli sv. mašo pri oltarju Matere božjega dobrega sveta. Popoldne okoli 4. ure so šli na Goro, kjer je imel po večernicah dobropoljski kaplan pridigo. Drugo jutro, na god sv. Filipa in Jakoba, je pridigal izžanski kaplan, dobropoljski kaplan pa je imel peto sv. mašo. To procesijo so vodili menjaje eno leto dobropoljski kaplan, drugo leto pa velikolaški vikarji. Na god imenovanih apostolov (1.maj) je prišla tudi župnija Šenčur pri Kranju.

⁴⁷ Župnijski arhiv.

⁴⁸ Župnijski arhiv, II., fasc., 4.

⁴⁹ Župn.arh., II., fasc. 4.

⁵⁰ Košutnik Silvester, Božja pot Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani, str. 27, Ljubljana 1906.

⁵¹ Zgod. danica, 1875, str. 413.

Dne 3.maja, na god najdenja sv. Križa, je prihajala na Goro župnija Šentvid nad Ljubljano, popoldne istega dne pa župnija Vrhnika. Ta dan je prihajala na Goro tudi preddvorska župnija. V 16. stoletju je preddvorskó okóloco zadela huda nesreča. Žito, na videz lepo, je bilo brez zrnja. Nastalo je pomanjkanje, lakota, ker ni bilo kruha. Da se ne bi ponovila ta strašna nesreča, so preddvorčani obljubili, da pojdejo vsako leto dne 3. maja na Šmarno goro. Zvečer so prišli romarji posamezno na Goro, nato so se zbrali in šli v procesiji okrog cerkve. Naproti jim je prišel duhovnik s ključarjema. Nato so bile v cerkvi litanije Matere božje z blagoslovom. Drugo jutro je bila sv. maša pred izpostavljenim sv. Rešnjim telesom. Po sveti maši so molili v kapelici žalostne Matere božje sv. rožni venec in litanije Matere božje.

Na dan sv. Florijana (4.maj) je prihajala procesija iz Smlednika, ki se je zaobljubila zaradi nekega večjega požara v župniji, in šentpeterska procesija. Leta 1774 so združili to procesijo s tisto okrog binkošti, zaradi česar je prenehala.⁵²

V torek po binkoštih je bila poleg procesije za god sv. Florijana zabeležena še druga, ki je šla na Šmarno goro okrog binkošti. Obe procesiji pa so menda po veliki požarni nezgodi, dne 28.julija 1774, strnili v eno in jo preložili na binkoštni torek. Ob pol petih je bila v šentpeterski župni cerkvi sv. maša pri oltarju sv. Florijana, potem pa so odrinili z bandero sv. Petra proti Šmarni gori, kjer je navadno eden izmed šentpeterskih duhovnikov maševal in pridigal. Tako je bilo vsa leta, dokler ni prišel leta 1814 za župnika k sv. Petru Ivan Bedeničič, ki je bil goreč jožefinec in janzenist. Ta je takoj prvo leto prepovedal procesijo na Šmarno goro. Šentpeterčanom pa to ni bilo po volji, zato so prihodnje leto prosili pri knezoškofijskem ordinariatu, da jim jo dovoli. Generalni vikar Jurij Golmajer jo je dovolil in spremljal jo je šentpeterski kaplan Ivan Traven. Po župnikovem ukazu je na prižnici tako srdito izpodbijal romanje, da je s tem hudo razjaril zbrano množico, ki se je zaradi tega pritožila na škofijstvo in zahtevala, naj premestijo župnika Bedeničiča in kaplana Travná. Ordinariat je dal Travnú strogo ukor in mu za prihodnje v pridigah priporočil več dušnopastirske modrosti v pridigah; Šentpeterčanom pa je svetoval, naj obljubo prednikov zamenjajo s pobožnostjo v domači cerkvi. Spor pa se je nadaljeval še do leta 1819, ko je procesijo knezoškofijski ordinarijat za vselej dovolil. Tega leta pa je šel s Šentpeterčani na Šmarno goro frančiškan Felician Rent. V pridigi je blagoroval navzoče božjepotnike; tistim pa, ki so opustili romanje na Šmarno goro, je žugal gorje. Bistvo te pridige je bilo naperjeno proti janzenistom, zlasti proti župniku Bedeničiču. Ta se je pritožil na ordinariat, ki je dne 2.julija 1817 razsodil, naj se v bodoče ne ovira romanja na Šmarno goro, vendar se prepove pridiga, ker so pridige dovoljene samo ob zapovedanih praznikih.⁵³ Ta procesija se je ohranila še 100 let, leta 1920 pa je prenehala. Na ta dan je priromala tudi fara Ježica s svojim župnikom, pa tudi vodiška, preddvorska, črnuška ter stara fara Naklo.⁵⁴

Kvaterno sredo⁵⁵ pred praznikom sv. Trojice (prva nedelja po Binkošti) je na Goro prihajala župnija Stranje, na god obiskovanja Marije Device (2.7.) pa so romali sorški farani in pa fara Mavčiče. Na dan sv. Ane (26.7.) pa je romala fara Preska.⁵⁶

⁵² Novak Josip, Šmarna gora, str. 107, Ljubljana 1928.

⁵³ Dom in svet, 1920, str. 246.

⁵⁴ Košutnik Silvester, Božja pot Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani, str. 27, Ljubljana 1906.

⁵⁵ Kvaterni dnevi so posebna vrsta postrnih dni.

⁵⁶ Košutnik Silvester, Božja pot Matere Božje na Šmarni gori pri Ljubljani, str. 28, Ljubljana 1906.

Ob že zgoraj omenjenih dnevih so prihajale procesije in romarji na Šmarno goro iz vseh bližnjih, kakor tudi iz bolj oddaljenih krajev. Te procesije so nastajale iz različnih razlogov, kot so: odvrnjenje kužnih bolezni, hudega vremena, požarov, suše; večkrat pa so prihajale na Goro tudi procesije, ki so prosile za dež (vodiška župnija npr. 18.9.1871, 15.5.1893, 30.6.1908 in 18.6.1917) in podobno. Ob določenih nezgodah so se zaobljubili Mariji ali kakemu svetniku, da bodo na določen dan hodili na romanje in s tem še kdaj odvrnili podobne morebitne nezgode.

Šmarnogorski romarji so se radi ustavljali na Skaručni pri sv. Luciji, ki je ozdravljala bolne in ranjene oči.⁵⁷ To ni bilo nič nenavadnega, saj so romarji radi obiskovali več božjih poti hkrati. Navadno je bila glavna romarska postaja Marijina božja pot, stranska pa je bila vezana na krajevno čaščenje kakšnega svetnika.

Sicer pa lahko mirno rečem, da je Šmarna gora ena bolj pomembnih romarskih točk na Kranjskem, tako v prejšnjih stoletjih kakor tudi danes, torej prav gotovo tudi v 19. stoletju.

Ob teh stalnih vsakoletnih procesijah so razne župnije in društva prirejala in še prirejajo romanja in izlete na Šmarno goro ob raznih priložnostih in iz različnih potreb.

Med leti 1854-1856 je prihajala na Šmarno goro procesija iz trnovske župnije v Ljubljani za srečo pri zidanju nove cerkve.

3.9.1865 je priredilo ljubljansko telovadno društvo Sokol telovadni izlet na Šmarno goro.⁵⁸ 13.5.1877 je ljubljanski Sokol spet priredil izlet na Šmarno goro. Udeleženci so prišli preko Gameljnov, kjer so jim na čast vihrale narodne zastave. V Šmartnem jih je pri slavlolu pozdravil takratni župnik. Pri sv. maši na Šmarni gori so peli pevci ljubljanske čitalnice. Popoldne so tacenska dekleta pripela med pokanjem topičev krasen venec na sokolsko zastavo.⁵⁹

Enajsto nedeljo po binškošnih leta 1870 je prišla na Šmarno goro Katoliška družba iz Ljubljane.⁶⁰

3.8.1871 je novomašnik Franc Marešič, nečak tedanjega šmarnogorskega duhovnika, pel svojo novo mašo na Šmarni gori.⁶¹

5.8.1872, ob godu Marije Snežnice, je imela vsa šmarnogorska okolica slovesno procesijo k Materi božji na Šmarni gori za svetega očeta Pija IX. Te procesije so se udeležile župnije: Vodice, Komenda, Šmartno pod Šmarno goro, Št. Vid nad Ljubljano, Smlednik, Zapoge in Mavčiče - torej okrog 10.000 ljudi. Pridigo o stiskah, bridkosti in trpljenju sv. očeta je imel o. Janez Valjevec, jezuit iz Rupenj. Slovesno sv. mašo pa je daroval komendski župnik Matevž Tavčar. Za sv. očeta se je nabralo 89 gld. 5 kr. in 1 ces. cekin.⁶²

18.7.1880 je nemško pevsko društvo Liedertafel priredilo izlet na Šmarno goro. Vedli pa se niso posebno spodobno, kar je vzbudilo v navzočem kmečkem ljudstvu precejšnjo nejevoljo. V Medvodah so jih nekateri izzivajoči »liedertaflerji«⁶³ dobili tudi nekaj po »grbi«.

⁵⁷ Orel Boris, Slovenska božja pot in izvori njene ljudske umetnosti, Umetnost 1-3, 1942-1943, str. 81.

⁵⁸ Novice, 1865, str. 284.

⁵⁹ Novice, 1877, str. 161.

⁶⁰ Oznanična knjiga.

⁶¹ Zgod. Danica, 1871, str. 242.

⁶² Zgod. Danica, 1872, str. 258.

⁶³ Novice, 1880, str. 238.

Detajl iz poslikane velike kupole šmarnogorske cerkve: vodiški župnik Jernej Arko, tedanji šmarnogorski ekspozit Anton Jamnik in slikar Matevž Langus. Trije možje po čigavi zaslugi je bila poslikana velika kupola. • Detail from the big, painted dome of the Šmarna gora church: Jernej Arko, mayor of Vodice, the Šmarna gora priest Anton Jamnik and painter Matevž Langus. These three men share the merit that the big dome was painted. • Détail de la grande coupole peinte de l'église de Šmarna gora: le curé de Vodice M. Jernej Arko, le prêtre de la succursale de Šmarna gora M. Anton Jamnik et le peintre M. Matevž Langus.
Les trois hommes grâce auxquels la grande coupole put être peinte.

8.6.1902 je Slovenska kršč. soc. zveza iz Ljubljane priredila izlet na Šmarno goro v proslavo 25 letne vlade papeža Leona XIII, in v spomin prerano umrlega kardinala dr. Jakoba Missia. Cerkveno opravilo z govorom je imel dr. Janez Ev. Krek. Popoldne je bila veselica s petjem na Planici, kjer so vevški delavci uprizorili dve igri.⁶⁴

4.5.1919 je bil na Šmarni gori »orlovski tabor«. Sv. maša z govorom je bila v kapelici pri cerkvi. Popoldne je bilo zborovanje na Planici.

Nedvomno je bilo ob teh prireditvah na Šmarni gori še veliko več drugih, vendar mislim, da ne bom zagrešil prevelike napake, če jih vseh ne bom omenjal.

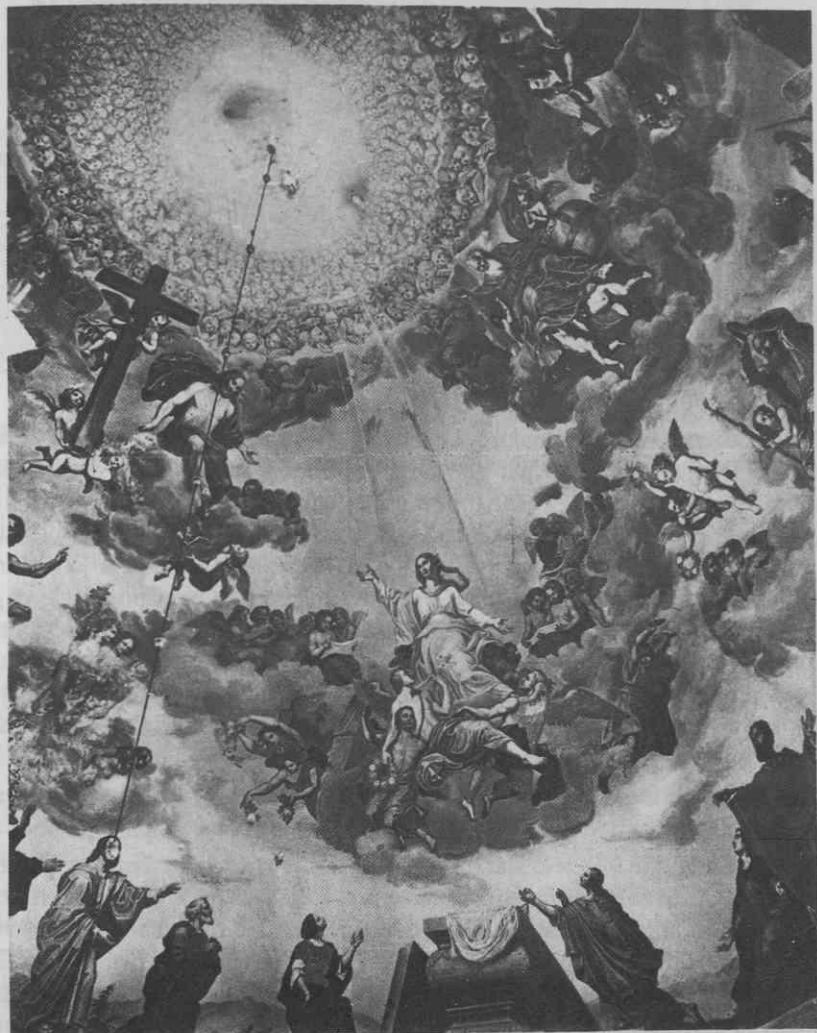
⁶⁴ Župnijski arhiv, VII, fasc. 19.

Ilustrirani **Slovenec**

Leto IV

Tedenska priloga »Slovenca« (št. 71) z dne 25. III. 1928

Štev. 13

Marijino vnebovzetje
velika kupola Matevža Langusa na šmarni gori, slikana leta 1846 in 1847.

157

Naslovna stran 13. številke Ilustriranega Slovenca iz leta 1828 na kateri je upodobljeno Marijino vnebovzetje na veliki kupoli šmarnogorske cerkve, ki jo je poslikal Matevž Langus. • Front page of the 13th volume of Ilustrirani Slovenec (1828) with an illustration of the Assumption on the big dome of the Šmarna gora church, painted by Matevž Langus. • Couverture de la revue Ilustrirani

Slovenec, numéro 13, en 1828, sur laquelle on trouve l'Assomption de la grande coupole de l'église de Šmarna gora, peinte par Matevž Langus.

Božjepotna podobica sv. Križa v Puščavi pod Šmarno goro iz leta 1825. ♦ A pilgrim's memorial card of the Holy Cross in the Puščava below Šmarna gora, 1825. ♦ Petite figure de pèlerinage de la St. Croix à Puščava sous Šmarna gora de 1825.

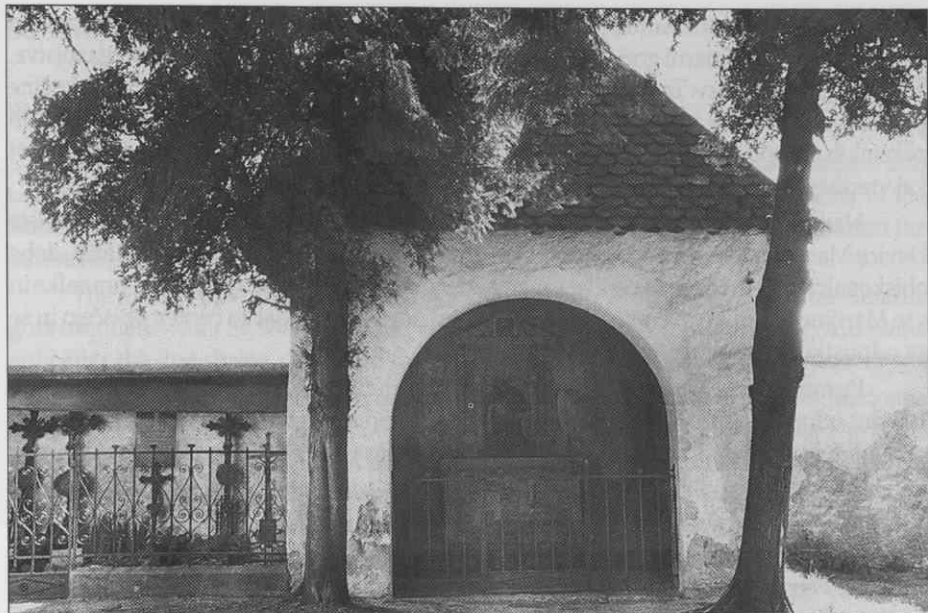

Na Šmarni gori je bila že pred l. 1419 ustanovljena »bratovščina Naše Gospe«, ki je imela že tega leta nekaj razpoložljive glavnice. S to je lahko kupila njivo v ljubljanskem predmestju za 7 mark šilingov. V listinah se ta bratovščina omenja še leta 1420, 1423, 1455 in 1498. Ni pa razvidno, kdaj se je začela imenovati bratovščina rožnenske Matere božje. Najbrž je bila že od začetka posvečena Kraljici sv. rožnega venca, a so jo v listinah le kratko imenovali bratovščina Naše Gospe. Natančno ime nam pove šele papež Aleksander VII. v pismu 15.3.1662, izdanem v Rimu pri Mariji Snežnici. S tem pismom je papež določil odpustke, ki jih smejo dobiti udje te bratovščine ob različnih prilikah, in sicer popolni odpustek na dan vstopa v bratovščino, ob smrtni uri in prvo nedeljo v oktobru (to je praznik rožnenske Matere božje). Odpustek 7 let pa je bilo mogoče dobiti štirikrat na leto, in sicer ob dnevih, ki jih je določil knežškofijski ordinariat.⁶⁵

Za nepopolne odpustke je ordinariat določil praznike Marijinega oznanjenja, Marijinega vnebovzetja in Marijinega rojstva ter god sv. apostolov Filipa in Jakoba.

Na Šmarni gori je bila zelo stara navada, da so romarji dajali darove v posebno skrinjico v žagradu in za te darove so se potem opravljale svete maše v čast Matere božje svetega rožnega venca. Včasih se je nabralo toliko darov, da skoraj ni bilo mogoče vseh sv. maš opraviti na Šmarni gori. To se je dogajalo zlasti takrat, kadar ni bilo na Gori stalnega duhovnika. Kurat Anton Jamnik je svetoval romarjem, naj se ti darovi nalagajo kot ustanovna glavnica, iz obresti pa naj se opravljajo večne sv. maše. Romarji so bili s tem zadovoljni. Župnik Jernej Arko je 2.1.1846 poslal okrožnemu uradu ustanovno pismo in prvih zbranih 100 goldinarjev za nakup obligacije za mašno ustanovo, ki naj se glasi Anton Jamnik'sche Messenstiftung zum Heile des Rosenkranzvereines. Okrožni urad je takoj opazil besedo Verein (društvo) ter je takoj poizvedoval po pravilih tega društva.

⁶⁵ Župnijski arhiv, VII, fasc. 2.

Kapela ob pokopališču znotraj obzidja, na katerem so pokopani nekateri šmarnogorski duhovniki. Ta kapela je služila kot rezervni prostor za maševanje kadar je bila cerkev prepolna. • The chapel of the cemetery within the church's walls where some of Šmarna gora's priests were buried. The chapel served as an additional room for Holy Mass when the church was overcrowded. • Chapelle à côté du cimetière où sont enterrés quelques prêtres de Šmarna gora. Cette chapelle servait de lieu de réserve dans les cas où l'église était trop pleine.

Seveda je župnik pojasnil, da to ni društvo z določenimi pravili, ampak da so se le udje rožnenske bratovščine zedinili, da bi zbrali potrebno vsoto za mašno ustanovo. Z leti se je nabralo še več denarja, tako da je bilo že sedem ustanov na ime rožnenske bratovščine s skupno glavnico 2067 kron in iz obresti teh glavnice se je opravljal po 23 sv. maš na leto.⁶⁶

Ob omenjenih sv. mašah so bile ustanovljene na Šmarni gori še nastopne sv. maše za rajne. Skupna ustanovna glavnica je znašala 939 kron 80 vinarjev in za obresti te glavnice se je opravljal po 8 sv. maš na leto. Do leta 1918 je takratna avstrijska država točno izplačevala obresti od ustanovnih obligacij in so se sv. maše redno opravljele. Na novo ustanovljena država južnih Slovanov pa ni hotela in ni mogla prevzeti teh obveznosti, zato se te ustanovljene sv. maše, za katere so bile glavnice naložene v avstrijskih državnih papirjih, niso mogle več opravljati.

16.4.1314 je oglejski patriarh Otbon s pismom potrdil vse odpustke, ki so jih že kdaj prej podelili njegovi predniki, obenem pa je podelil še novih 40 dni odpustka vsem, ki ob Marijinih praznikih pobožno obišejo to cerkev, se skesano spovedo in vredno prejmejo sveto Rešnje Telo.⁶⁷

⁶⁶ Župn. arh., VII, fasc. 5.

⁶⁷ Novak Josip, Šmarna gora, str. 120, Ljubljana 1928.

Oglejski patriarh Anton je 3.5.1403 s pismom določil, da bodo verniki, ki ponižno obišejo Marijo na Šmarni gori, dobili 40 dni odpustka, in to na praznik Jezusovega rojstva, za novo leto, na dan sv. Treh kraljev, na velikonočne praznike, na Vnebohod, na binkošne praznike, na praznik sv. Rešnjega Telesa, na god sv. Janeza Krstnika, ob vseh Marijinih praznikih, ob godovih vseh apostolov in vse nedelje štiridesetdnega posta, če tej cerkvi kaj vrednega store in se za odpustke vredno pripravijo.⁶⁸

Nadškof Janez Soltamenski, piše 14.5.1411: »Ker se želi da bi ljudje cerkev prečiste Device Marije na Šmarni gori spodobno in obilno obiskovali in ji kaj dobrega storili, dobe obiskovalci in dobrotniki te cerkve vsako nedeljo celega leta, vse zapovedane praznike in vse Marijine praznike in v njih osminah 100 dni odpustka, kadar to cerkev obišejo in se za odpustke vredno pripravijo.«⁶⁹

160

Pismo iz Rima z dne 22.3.1475 s podpisi desetih rimskih kardinalov podeljuje zopet 100 dni odpustka vernikom, ki obišejo Marijo na Šmarni gori ob že zgoraj omenjenih praznikih in godovih.⁷⁰ In tako so podeljevali in potrevali odpustke še velikokrat kasneje.

Da naj bi se na Šmarni gori res dogajali čudeži, nam pričajo številna znamenja, ki so jih romarji v zahvalo prinašali na Goro in jih razpostavljali po cerkvi. Ta znamenja pripovedujejo, da so bili ti in oni rešeni te ali one bolezni, te ali one telesne ali duševne nadloge. Vendar pa vseh dobrot in milosti, ki naj bi jih pobožni romarji prejeli na Šmarni gori, ni mogoče popisati. Koliko grešnikov je tukaj dobilo pravo spoznanje in se je resnično spreobrnilo! Koliko bolnikov, med njimi že umirajočih, se je zateklo k Mariji na Šmarno goro in so ozdraveli! Koliko jih je dobilo tukaj pri Mariji tolažbe in trdnosti, da so potem lažje prenašali svoje bridkosti in težave! Tudi veliko vojakov je prihajalo po priporočilo k Mariji, da bi se srečno vrnili iz vojske.

Glavni romarski shod na Šmarni gori je še danes na rožnovensko nedeljo.

BESEDA O AVTORJU

Darko Knez, študent Filozofske fakultete na smereh Etnologija in Zgodovina, dokumentarist Kulturnozgodovinskega oddelka v Narodnem muzeju Ljubljana.

ABOUT THE AUTHOR

Darko Knez is a student of ethnology and history at the Faculty of Arts and a documentarist with the Department of Cultural History of the National Museum in Ljubljana.

⁶⁸ Novak Josip, Šmarna gora, str. 120-121, Ljubljana 1928.

⁶⁹ Novak Josip, Šmarna gora, str. 121, Ljubljana 1928.

⁷⁰ Novak Josip, Šmarna gora, str. 121, Ljubljana 1928.

SUMMARY

ŠMARNA GORA - A PLACE OF PILGRIMAGE

Mt. Šmarna gora rises from the vast plain that extends northwest of Ljubljana into Gorenjska. The mountain has two tops. The pilgrimage church of the Madonna of the Rosary is situated on the 671m high eastern top. It takes some 45 minutes to get from the bottom of the mountain to its top.

The local people still call Šmarna gora simply "the mountain". The name Šmarna gora originates from Sv. Marijina gora (Virgin Mary's Mountain) and the top got its name only after the first shrine, dedicated to the Virgin Mary, was erected there.

The most renowned building on Šmarna gora is the baroque Church of the Madonna of the Rosary, one of the peaks of our memorial heritage. The church has four entrances and the statue of the Madonna of the Rosary stands in a recess in the southern external wall. Mass used to be celebrated here when the church was overcrowded. To the southeast of the church there is a cemetery chapel which often served the same purpose. Šmarna gora is ranked among the mountain places of pilgrimage and is visited by huge numbers of pilgrims and day trippers (some people climb the mountain 50 to 100 times a year) from nearby Ljubljana and Gorenjska but also from Štajerska, Koroška, Istria and the Karst.

Pilgrims from far away usually arrived in the evening to pay their duty to the Virgin early next morning and return home. Those from nearby (the great majority) wanted Holy Mass to be celebrated at a later hour so that they could get to the top in time without getting up in the middle of the night. The principal day of pilgrimage to Šmarna gora has remained Rosary Sunday (the first Sunday of October) to our days. Another custom which has been preserved expects those who do their first pilgrimage to bring a little, wooden cross and lay it either at the feet of the statue, at the sign of Our Lady of the Blessed World which is a little below the top of the mountain's saddle, or at the "Easter Saturday" chapel.

That miracles are supposed to have occurred on Šmarna gora is exemplified by the numerous signs pilgrims have brought to the mountain in gratitude and placed them about the church. These signs proclaim that people were cured of this or another illness or affliction of either body or mind.

The pilgrimage church on Šmarna gora is among the oldest and most significant places of pilgrimage in Slovenia. Just how far the custom goes back is illustrated by a document issued by the patriarch Otbon of Aquileia which dates from 1314. It confirms the indulgences granted by his predecessors to pilgrims who had visited the Blessed Virgin Mary on Šmarna gora. Nowadays, however, Šmarna gora attracts more people for the sake of tourism, recreation, sports, education and the like than pilgrims.

RÉSUMÉ

LE PÈLERINAGE SUR ŠMARNA GORA (SUR LA MONTAGNE DE LA VIERGE)

Šmarna gora se situe sur la vaste plaine de Gorenjska au nord-ouest de Ljubljana. Elle a deux sommets. La hauteur du sommet d'est, avec l'église de pèlerinage de la Mère de Dieu du Rosaire, est de 671 mètres. La marche du pied de la montagne jusqu'à son sommet dure à peu près 45 minutes.

Les habitants l'ont nommée et le nomment encore simplement "Gora" ("La montagne"). Le nom "Šmarna gora" provient de l'appellation "La Montagne de Sainte Marie" et le sommet n'obtint son nom qu'après la construction du véritable temple, consacré à la Vierge Marie.

162

L'édifice le plus illustre sur Šmarna gora est l'église baroque de la Mère de Dieu du Rosaire, qui compte parmi nos monuments les plus importants. L'église a quatre entrées et dans le mur du côté sud il y a une niche avec la statue de Marie du Rosaire; c'est là qu'on célébrait la messe quand l'église était trop pleine. Du côté sud-ouest de l'église il y a la chapelle du cimetière, et la aussi, on y célébrait la messe quand tous les pèlerins, qui étaient venus sur Gora, ne pouvaient pas entrer dans l'église. Šmarna gora, qui est classée parmi les pèlerinages de montagne, était visitée par un nombre extraordinaire de pèlerins et d'excursionnistes (certains d'entre eux la visitaient même entre 50 et 100 fois par an); c'étaient surtout les croyants et les excursionnistes des alentours (Ljubljana, Gorenjska), pourtant, il y avait aussi des pèlerins de la Styrie, Carinthie, Istrie et du Karst, qui venaient à Šmarna gora.

Ces pèlerins, qui venaient du loin, arrivaient d'habitude à Šmarna gora un soir plus tôt et ils avaient envie que l'office religieux eût lieu très tôt le matin, pour pouvoir rentrer le plus tôt possible chez eux. Tandis que les pèlerins des alentours (qui étaient en majorité) voulaient avoir la messe à une heure plus tardive pour pouvoir arriver à temps à Gora.

Aujourd'hui le pèlerinage le plus important a toujours lieu le Dimanche du Rosier (le premier dimanche d'octobre). On perpétue aussi la coutume qui veut que celui, qui monte pour la première fois sur Šmarna gora, doit y apporter une croix en bois et doit la poser au pied de la statue de Marie, au pied du calvaire de la Mère de Dieu du bon conseil, située immédiatement avant le col de Šmarna gora, ou bien il doit le déposer près de la chapelle "Le Grand Samedi".

Des nombreuses offrandes, que les pèlerins apportaient en signe de reconnaissance et les disposaient dans toute l'église, témoignent des miracles qui ont eu lieu à Šmarna gora. Ces offrandes nous racontent que celui-ci ou celui-là fut guéri d'une maladie ou d'une autre, d'un handicap physique ou mental.

L'église de Šmarna gora compte parmi les routes de pèlerinage les plus anciennes (ce qui est prouvé par le document du patriarche Otbon d'Aquilée, datant de 1314 et confirmant les indulgences que ses prédécesseurs ont déjà accordées aux pèlerins de la Vierge Marie à Šmarna gora) et les plus importantes en Slovénie, même si les activités liées au pèlerinage ont perdu leur rôle principal et sont remplacées par les activités touristiques, récréatives, sportives, éducatives et autres.